

Leago oljjus jearaldat?

Dál go lea leamaš jođus soahti Irakis juo mánga jagi, lea ollu hallojuvvon ahte jearaldagas livččii massagoddinvearrjuid duššadeamin ja diktahtor Saddam Husseina válldi loahpaheamis. Mánngat arvvus atnojuvvon dutkit lohket goitotge, ahte duohken lea maiddá jearaldat oarjemáilmmi eanegiijafuolahemi dorvvasteamis boahtevuođas. Mun maid roggen dieđuid sierra sihke eangasgillii ja suomagillii čállojuvvon gálđuin ja čuovvovaš muitalan oanehaččat mas lea jearaldat.

Máilmmi elfámus fidnejuvvo 93 % dakkár fápmogálđuin, mat nohket goas nu. Guovtte energiijakriissa ekonomalaš čuovvumušat ja dal Irak´a kriissa leat birra máilmmi bidjan olbmuid jurddašit, man ala berrešii vuodduuvvot energiijabuvttadus boahtevuođas. Elfápmu boahá goit dáppe Suoma bealde Sápmai olggobealde guovllu, dego Ruoššas, Ruotas ja Norggas.

Juos suokkárdallá guhkit áigesivttain ovdáneami, de lea bággu vuordit ahte odđa odasmuvvi fápmogálđuid oassi lassánivččii dálážiis, dasgo árbevirolaš fápmogálđut leat olles áiggi máilmmis vátnumin. Geafes riikkaid dálá energiijagolahus lea dušše čihččet oassi ng. ovdánan riikkaid eargiijagolahusas. Ovdamearkka dihte USA geavaha okto eanet elfámu go buot máilmmi geafesriikkat oktiibuot, iige dálá Ruoššage báze olluge das maŋŋái. Dat lea varra okta Irak´a kriissa duogáš mii muitala midjiide ahte duohken lea guovllu oljovuorkka fidnen iežas geahčču ja gohccima vuollái.

Jos geafe riikkaid energiijagolahus badjánivččii seammá dássái go dat lea ng. guhkás ovdánan riikkain odnábeaivve, lassánivččii energiijagolahus máilmmis golmmageardásažžan dálážiis. Seammá áigái máilmmi olmmošlogu leassáneapmi lasiha energiija jearu, vaikko iešguđege olbmo ala rehkenastojuvvon golahus ii lassánivččiige. Erenoamáš stuoris energiijadarbu lea dain geafes riikkain, mat leat huksegohtán industriija ja gos olbmot leat boaitobealguovlluin fárren gávpogiidda.

Geafes riikkat geavahit odnábeaivve energiija sullii 1700 miljovna tonne (Mtoe) vástideaddji meari veardde. USA geavaha okto 1800 Mtoe ja Ruošša vehá uhcit meari, sullii 1300 Mtoe.

Juos rikkis riikkat lasihit eanrgiijagolahusa vel dálážiis, deaddášuvvá golahus dákkár fápmogálđuiduide, mat eai odasmuva ja olju lea okta dákkáriin. Leahan diedus leamašan juo guhká ahte IRAK:s leat Saudi Arabia lassan máilmmi stuorámuš oljovuorkkat. Aiddo dákkár gažaldagat sáhttet buktit maiddái álbmogiidgaskasas riidduid earáge guovlluin, dasgo ain uhcibun geavvi fápmogálđuid geažil lea oidnosis maid energiijahatti badjáneapmi.

Oljoriikkaid lassan viestarmáilmmi industriijariikkaid beroštupmi jorggeha maiddáid daid riikkaid guvlui mat oamastit báktečija, eanagása ja urána. Daid mearkkašupmi máilmmigávpis ja juobe dorvvolašvuodapolitihkas sáhtta sakkage lassánit boahtevuođas.

Máilmmi energiijapolitihkas dáhpáhuvi rievdadusat dovdojit maiddáid sámis. Go muitá ahte olju ja eanagása vatnot oppa áigge, de oidnosis lea ahte buot dálá luondduvida čázit válđojuvvot boahtevuođas elfámu bubttadeapmái. Meahccečuohpamat Suoma Sámis eai geahpán dálážiis, dasgo Giema ja Giemajávrru buorrafábrihkkain bargit darbbašit barggu. Danin muora geavaheapmi sámi guovllus omd. viesuid liggemii ii leat vejolaš.

Juo áigu seastit luondduváriid boahitevaš sohkaoluolvaide, de dál lea alimus áigi beroštišgoahtit luondduváriid jierpmálaš geavaheamis.

Ođasmuvvi fápmogálduid mearkkašupmi

Dego ng. IRAK:a kriissa lea čájehan lea máilmmi eanergiijafuolahus dal eahpesihkaris ja behtolaš vuodu alde. Erenoamaš váttis bohtá leat dilli oljju buohta, muhto maiddái eanagása- ja uránavárit leat oalle uhcit.

Ođđa ođasmuvvi fápmogálduid gávdamis sihke doarvái buorre energiijaseastindoaimmain lea dál hoahppu, dasgo oljovárit – mat dál leat dieđus bistet dálá golalhusfárttain dušše 50 jagi, eangássavárit 100 jagi ja uránvárit 20–40 jagi. Energiija stuorra golaheaddji USA oljovárit orrot dálá fdeiduid mielde nohkamin 10 jagi siste. Dat buktá dál olgoriikkain badjel beali dan oljjus maid dat dárbbasa. Dál ii leat vejolaš váldit atnui ođđa oljogearddádagaid, mat eai dagahivčče birasváttisvuodaid. Birasgáldagat hehttejit maiddái ođđa atomalágádusaid atnuiváldima, maiguin sáhttášii guhkidit oljju ja urána bistináiggi. Lea čielga ášši ahte sohtamin oljovuorkkaid alde ieš oaiveášši ii čovdodjuvvo.

Nuppástus lea vealtameahtun

Vaikko ođđa oljo gávdnosat ja buoret ávkkástallantekniikka orrotge lasiheamen energiijaváriid, dat eai goitge rievdat dan duohtavuoda, ahte energiijabuvttadusas galgá dáhpáhuvvat garra ja čiekŋalis nuppástus, jos boahitevaš sohkaoluolvvarge sáhttášedej geavahit hálbbes energiija. Energiija haddi bohtá ainge goargnut atnui valdojuvvon divrasut teknogiija geažil. Nube baktečija, eanagása, lavnnji, muora ja urána árvu bohtáge sakka lassánit boahtevuodas. Halbbes energiija áigi orru báhcimin loahpalaččat duogábeallái. Nugo Irak:a soahti lea čájehan energiijas orru šaddamin máilmmigávppi guovdileamos gaskaoapmi. Juo dál máilmmigávppi tonnemearis ja badjel bealli čoggo oljjus ja baktečijas. Maiddái urana mearkkašupmi bohtá lassánit.

Oljogávppi bokte ruđat čoahkkanit muhtun rikkis oljoriikii, dego Saudi-Arabiai. Kuwaitii jnv. Áiggi mielde dat sáhttá lasihit olluge eahpesihkarvuoda máilmmi ruhtaortnegis ja dorvvolašvuodafierpmádagas. Oljovearjju báldii leat dát islamláš riikkat fidnemis ođđa, gánske vel garrasut, dollarvearjju man halddaša USA.

Dárbbu vai ruđa mielde

Olmmošgotti morálalaš váttisvuolta lea diehtit, gii oažžu geavahit eará fápmogálduid ektui hálbbes oljju. Leago dat vurkejuvvon daid várás, geain lea ollu ruhta vai berrešiigo olu sestojuvvot geafes riikkaid industiriija álgaheami dárbbuid várás.

Geafes riikkain ii goittot leat doarvái ruhta, dasgo daid vealgenoađdi lea geažaos áigge lassánan. Iige dainna leat ruhta oljovelgiid máksima várás. Juo dál mángga riikka olgoeatnangávppis oljorehket njielasta badjel beali.

Maid dadjet boahitevaš sohkaoluolvvat daid máttarádjaide, geat bolde lohpii oljju, eanagása, baktečija ja lavnnji, vai ekonomalaš eallin mahká loktanivččii oanehis áiggiis?

Makkár lea dilli Suomas ja Sámis

Juos jurddaša Suoma, Ruota ja Norgga leat dat oalle riggá energiija dáfus. Dain ovddabealde mainnašuvvon riikkain lea sakka buoret dilli go Gaska-Eurohpa indusstriijariikkain.

Váldo-oassi davvirikkaid fápmogálduin ođasmuvvet. Go OPEC-riikkaid olju ja eanagassa leat bumpejuvvon guorusin, buktet arvvit doarvai čazi Sámiguovllu jogaide ja jávriide, meahccit ja bealddut ja jeakkit šaddet beaivváža famuin dego ovdalge. Energiija fitnema lea vejolaš maddái lasihit maid dainna lágiin, ahte garrejuvvon jekkiide gilvojuvvo fápmomeahcci ja báhkejuvvon bealdduin šaddaduvvo gortni. Dainhan lea vejolaš fitnet alkohola, man sáhtta geavahit bensiinna sajis mášiinnain.

Jouni Kitti